

MALOWIDŁA GOTYCKIE NA ZAMKU W NIDZICY PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

mgr Karolina Krawcewicz-Kotarak

KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI

MALARSTWO I RZEŻBA POLICHROMOWANA

ul. Szosa Chełmińska 121a/14

87-100 Toruń

email:kkrawcewicz@autograf.pl

tel. 608 667 953

Fotografia z karty tytułowej - *Widok kaplicy od strony północnej*. Fotografia z 1964 roku ze zbiorów PPKZ oddział w Gdańsku

Dzieło chronione prawem autorskim

Toruń 2017

Spis treści

1.0.	OPIS OBIEKTU	5
2.0.	TECHNIKA I TECHNOLOGIA.....	11
3.0.	HISTORIA.....	12
4.0.	STAN ZACHOWANIA	15
5.0.	PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH.....	17

KARTA IDENTYFIKACYJNA DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

Przedmiot opracowania: *Opracowanie zawiera program prac konserwatorskich dla średniowiecznych malowideł zlokalizowanych w dawnym Refektarzu i Kaplicy Zamku w Nidzicy (obecnie tzw. Sala Rycerska)*

Adres: ul. Zamkowa 2, 13-100 Nidzica dz. nr 55/10

Nr ewidencji zabytku: nr rej.: A-102 wpisany do rejestru zabytków nieruchomych w dn. 27.06.1953r.

Właściciel obiektu: *Gmina Nidzica, ul. Plac Wolności 1, 13-100 Nidzica*

Data powstania: *XV wiek*

Autor opracowania: *mgr Karolina Krawcewicz Kotarak
konserwator zabytków malarstwa
i rzeźby polichromowanej
nr dyplomu: 1400/10187/2007*

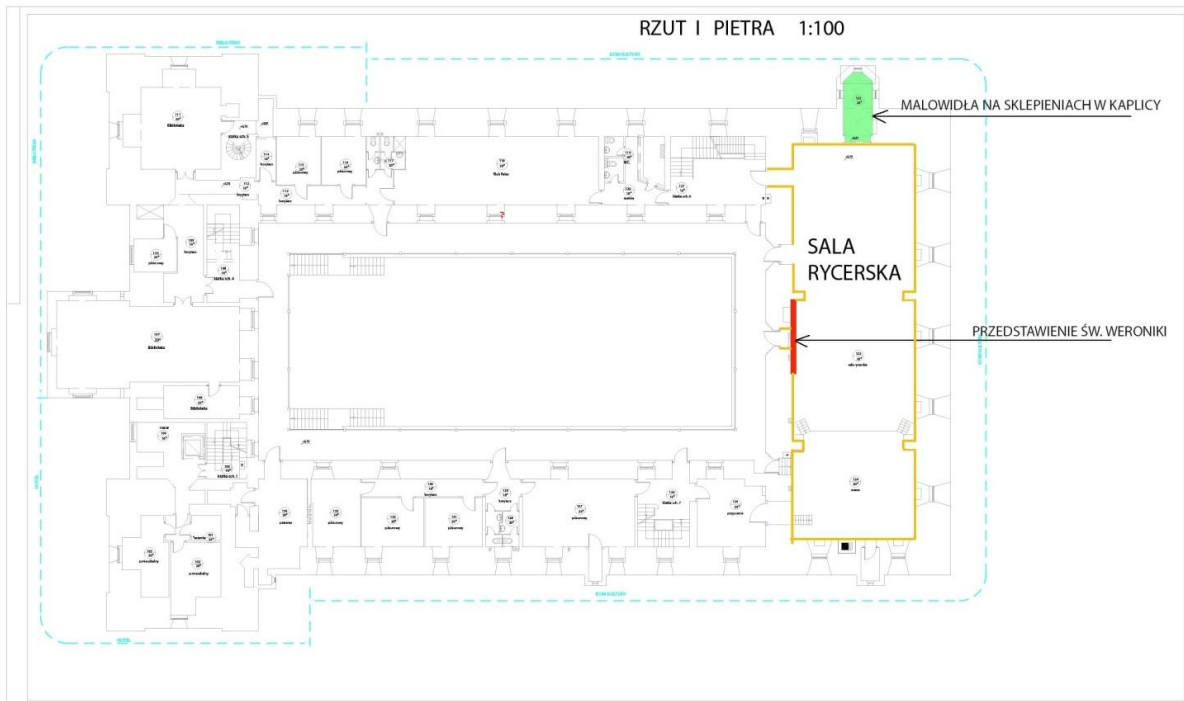
Data opracowania: *maj 2017*

Zakres opracowania:

- *rys historyczny, ikonografia;*
- *opis stanu zachowania;*
- *program prac konserwatorskich;*
- *dokumentacja fotograficzna stanu zachowania;*

1.0. OPIS OBIEKTU

Malowidła będące przedmiotem opracowania zlokalizowane są a) na ścianie wsch. Sali Rycerskiej (dawn. Refektarz) Zamku w Nidzicy (Przedstawienie św. Weroniki) oraz b) na sklepieniach przylegającej do Sali Rycerskiej Kaplicy. Sala Rycerska znajduje się na 1 p. skrzydła zachodniego Wielkiego Domu.

Rysunek 1 Lokalizacja malowideł w Sali Rycerskiej (dawny Refektarz Zamku).

1.1. Przedstawienie św. Weroniki z Sali Rycerskiej

fot.1. Malowidło z przedstawieniem św. Weroniki. Stan obecny.

fol. 1 Fot. archiwalna. Przedstawia szkic - propozycję rekonstrukcji sceny z przedstawieniem św. Weroniki wykonany w latach 1933-34. Ze zbiorów PPKZ oddział w Gdańsku.

Dekoracja malarska znajduje się w centralnej części blendy zlokalizowanej na ścianie wschodniej Sali Rycerskiej (daw. Refektarz) w polu podsklepiennym przęsła środkowego Sali (lokalizacja malowidłaznaczona jest na rys. 1), zajmuje powierzchnię 6,9m². Kompozycja malowidła składa się z wizerunku świętej Weroniki i postaci Aniołów. W centrum, lekko po lewej stronie widoczna jest postać św. Weroniki. Święta trzyma w rozpostartych ramionach chustę z wizerunkiem twarzy Chrystusa (weraikon). Ubrana jest w szatę z długimi rękawami, na głowie ma welon. Postać Weroniki po obu stronach ujęta jest przez dwa klęczące Anioły. Anioły zwrócone są do świętej, mają pochylone głowy i ręce złożone w geście modlitewnym.

W dolnej części malowidła widoczne są ślady po zarysie kartuszy herbowych. Kolorystyka przedstawienia utrzymana w ciemnej szarobłękitnej tonacji.

1.2. Malowidła na sklepieniach w Kaplicy

Kaplica zlokalizowana jest w południowym krańcu Sali rycerskiej (patrz rys.1), składa się z trzech przęseł, sklepiena jest krzyżowo-żebrowo, żebra sklepienne wymurowane są z kształtek ceramicznych podpartych na wspornikach. Pola między żebrami są tynkowane i pokryte malowidłami z przedstawieniami postaci anielskich, symboli ewangelistów i wici roślinnych. Gurta w wejściu do kaplicy jest tynkowana i pokryta wymalowaniami o charakterze roślinnym. Górna część ścian kaplicy również pokryta jest tynkiem. W pierwszym przęśle na tynku widoczne jest malowidło z przedstawieniem drzewa potępionych. Łączna powierzchnia malowideł na sklepieniach i ścianach to ok. 22,7 m². Dolna część ścian pozostawiona jest bez tynku ukazując ceglany wątek muru. Posadzka w kaplicy jest pokryta zabytkowymi płytkami ceramicznymi wypalonymi z czerwonej gliny.

Na sklepieniu pierwszego przęsła w trójkątnych polach pomiędzy żebrami przedstawiono Anioły. Postaci umiejscowione są w górnej części pola. Anioły zwrócone są bokiem, w prawo lub w lewo, zawsze w kierunku symbolu jednego z czterech ewangelistów. Dolną część pola wypełniają dekoracje roślinne, które ujmują u dołu scenę figuralną i wypełniają dekoracją wydłużone fragmenty pola. Pozostałe sklepienia pokryte są jedynie fragmentami roślinnych dekoracji malarskich. Wszystkie malowidła w partii sklepień wykonane zostały ugroną linią z akcentami w kolorze ciemnej czerwieni (patrz. fot.3.)

Powierzchnia gurtu (łuku sklepiennego) w wejściu do kaplicy pokryta jest wymalowaniem przedstawiającym wić roślinną. Stylizowane akanty układają się w okrągłe, regularne kształty. Całość ujęta jest w delikatną ramkę. Dekoracja wykonana jest jednobarwnie w kolorze ciemnej zieleni.

Zachował się także fragment historycznego wymalowania na ścianie kaplicy - pierwsza blenda ściany zachodniej). Jest to linearne przedstawienie drzewa, w którego gałęzie wplecione są nagie postaci przybierające różne pozy (tzw. drzewo potępionych). Linie wymalowania wykonane są w tonacji ciemnej szarości.

Dekoracje kaplicy malowane są linearnie z użyciem ubogiej palety malarskiej ale bardzo finezyjnie. Linia rysunkowa jest prowadzona z wyczuciem i żywotnością w sposób zdecydowany. Tworzy estetyczne i dobrze zakomponowane kształty.

fot. 2. Pierwsze przęsło Kaplicy z przedstawieniami Aniołów z symbolami ewangelistów. Po lewej stronie na ścianie widoczne przedstawienie drzewa potępionych. Widok od strony południowej.

fot. 3. Widok kaplicy od strony północnej. Na pierwszym planie widoczne malarstwo w partii łuku sklepiennego.

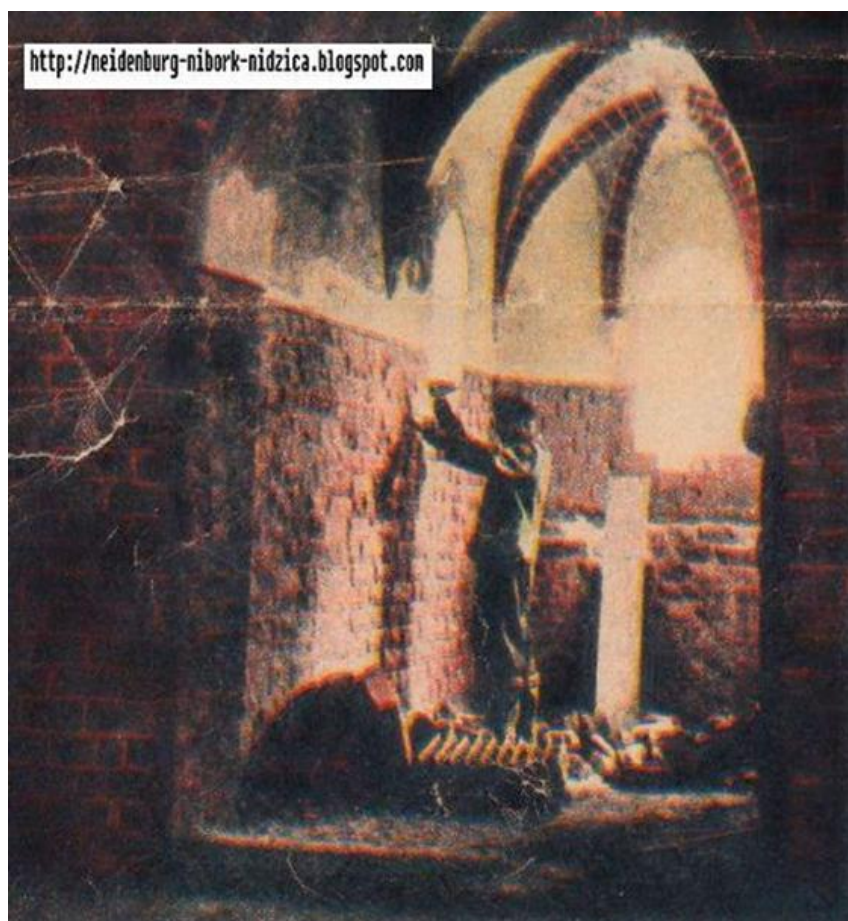
fot. 4. Malarstwo na sklepieniu północnego przęsa kaplicy (ponad oknem).

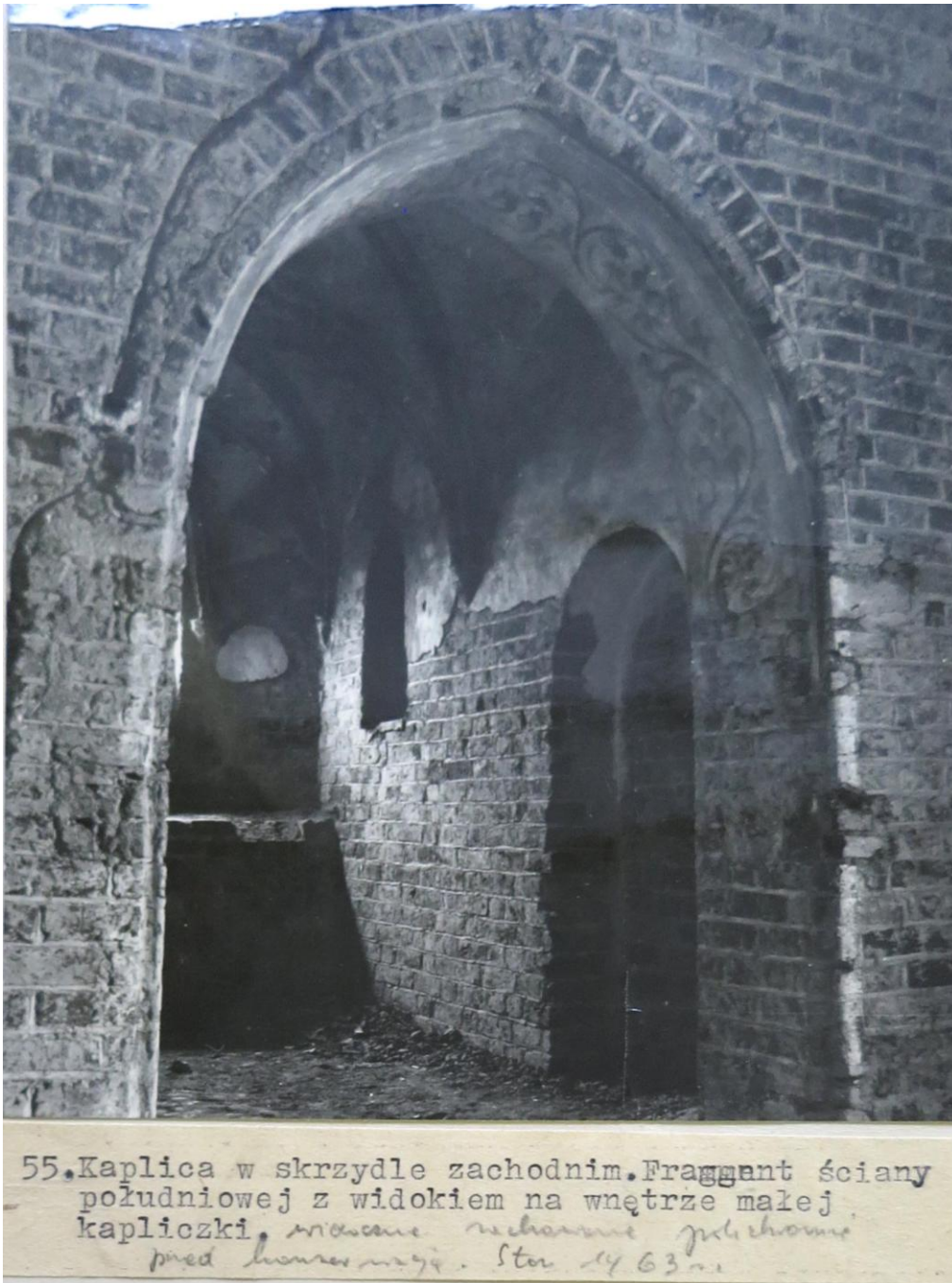
fot. 5 Malowidła w partii środkowego przęsa.

fot. 6 Widok malowidła na gurtce.

fot. 7. Zdjęcie wykonane podczas prac remontowych w l. 60-tych XX w kaplicy Refektarza. Źródło fotografii: www.neidenburg-nibork-nidzica.blogspot.com/2014/05/zbliza-sie-rocznica-oddania-do-uzytku.html

fot. 8 Widok na Kaplicę. Fot. archiwalna wykonana w styczniu 1963 r., ze zbiorów PPKZ, oddział w Gdańsku.

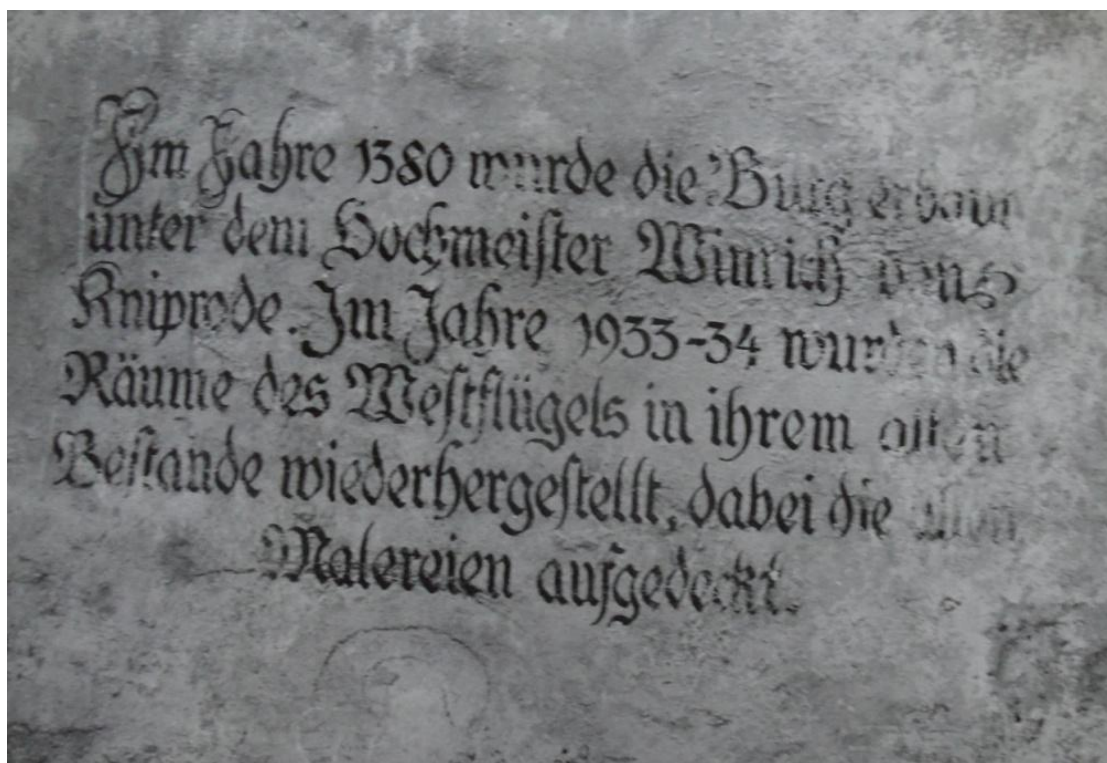
2.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

Do wykonania podłoża pod malowidła ściennie w Sali rycerskiej i Kaplicy zastosowano tynk wapienny o podobnym składzie: z dodatkiem piasku, cegły, węgla i części organicznych. W Sali rycerskiej położony został w 2-3 warstwach. Przy czym ostatnia warstwa wyrównująca jest wyraźnie drobnoziarnista. W partii kaplicy nałożono jedną

warstwę gruboziarnistego tynku. Tynki pokryto pobiałką. W warstwie malarskiej zastosowano następujące pigmenty: ugier, czerwień żelazowa, zieleń malachitowa i błękit kobaltowy. Spoiwo nie zostało zidentyfikowane.¹

3.0. HISTORIA

Malowidła w kaplicy zamku w Nidzicy zostały wykonane ok. 1400 roku a w Sali Rycerskiej (dawn. Refektarz) ok. 1480 roku². Podczas prac remontowo budowlanych-prowadzonych przez wieki zostały one przysłonięte (przypuszczalnie warstwami pobiał - niezachowane). Odkryte zostały podczas przebudowy zamku przez Niemców w latach 1933-4. Według informacji w dokumentacji archiwalnej odkryte malowidła poddano pracom konserwatorskim. Wzmocniono wówczas rysunek i uzupełniono ubytki warstwy malarskiej. Wykonano również szkic rekonstrukcji przedstawienia św. Weroniki. Na ścianie kaplicy umieszczono napis (dziś nieistniejący):

fot. 9 Kaplica, fragment przedstawiający napis na ścianie. Fot. archiwalna wykonana w 1964 roku., ze zbiorów PPKZ.

*Im Jahre 1380 wurde die Burg erbaut
unter dem Hochmeister von
Kniprode im Jahre 1933-34 wurden die*

¹ Ewa Olkowska, *Dokumentacja z prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych na zamku w Nidzicy*, Olsztyn 1986, s.8

² op. cit. Ewa Olkowska, *Dokumentacja...* Olsztyn 1986, s.2

*Raume des Westflugels im ihren alten
Destande wiederherstellt dabei oke alten Malercien aufgedeckt³*

[Zamek wybudowany został w roku 1380 pod nadzorem Wielkiego Mistrza Kniprode, w latach 1933-34 pomieszczeniom skrzydła zachodniego przywrócono ich dawny wygląd, odkryto przy tym stare malowidła/freski].

Przez lata na skutek pożaru, zalewania wodą i dużego zawilgocenia (wynikającego złego stanu budynku) malowidła uległy poważnym zniszczeniom. Poddano je konserwacji w roku 1964. Prace prowadziły PKZ w Gdańsku. Działania miały charakter kompleksowy. Przeprowadzono badania konserwatorskie i mikrochemiczne identyfikując użyte materiały (przeprowadzone przez mgr Waławę Domaśłowską). Przeprowadzono prace zachowawcze oraz restauratorskie zachowanych fragmentów malowideł.

Prace przeprowadzone w 1964 roku - zastosowane materiały.

- Utrwalenie malowideł - 2,5 % PAW.
- Podklejenie pęcherzy POW.
- Uzupełnienie ubytków po iniekcji gips + POW.
- Założono opaski wzmacniające.
- Założono tynki wapienne.
- Uzupełnienia warstwy malarskiej pigment + PAW.⁴

Ze względu na nieszczelność dachu budynku i zalewanie ścian malowidła (szczególnie w kaplicy) uległy zniszczeniom. W 1986 roku malowidła poddano kolejnej konserwacji. Prace przeprowadziły PKZ w Olsztynie pod kierunkiem mgr Joanny Tytus - Wańkowskiej. (W skład zespołu weszli mgr Ewa Olkowska, Iwona Madej, Zofia Wanago i Mariusz Charkiewicz). Usunięto wówczas część mocno zdegradowanych i zagrzybionych tynków ze sklepienia kaplicy oraz wysuszono ściany. Malarstwo poddano pracom mającym charakter zachowawczy jak również restauracji. W miejscach, w których stan wiedzy na to pozwalał wykonano rekonstrukcję.

Prace przeprowadzone w 1986 roku - zastosowane materiały.

- Utrwalenie malowideł - woda wapienna.
- Podklejenie pęcherzy POW.
- Uzupełnienie ubytków po iniekcji gips + POW.
- Usuwanie zabieleń - kwas octowy
- Założono tynki wapienne (stos piasku do wapna dołowanego 2:1)
- Założono pobiałki kredowo-wapienne z dodatkiem PAW

³PP Pracownie Konserwacji Zabytków oddz. Gdańsk, Dokumentacja opisowo-fotograficzna, zamek Nidzica Malowidło ściennie św. Weronika w sali rycerskiej. Polichromie ściennie w Kaplicy, Gdańsk 1964, s. 2.

⁴, op. cit. Ewa Olkowska, *Dokumentacja...* Olsztyn 1986, s. 6-7

- Uzupełnienia warstwy malarskiej gwasze Schminke.
- Utrwalenie warstwy malarskiej 3% PAW.⁵

W późniejszym czasie przeprowadzono szereg renowacji np. wielokrotnie bielono ściany i sklepienia w Sali Rycerskiej i wykonywano różne miejscowe reperacje. Ściany kaplicy i fragmenty sklepień zostały podczas ostatniej ingerencji pokryte szlichtą cementową, co przyczyniło się do dalszej degradacji substancji zabytkowej.

⁵ ibidem, s. 19-14

4.0. STAN ZACHOWANIA

4.1. Św. Weronika - Sala Rycerska

Do dnia dzisiejszego zachował się jedynie fragment dekoracji malarskiej Sali Rycerskiej. Powierzchnia malowidła jest zabrudzona. Tynki są częściowo zdeintegrowane. Możliwe są odspojenia tynku od podłoża. Stan zachowania oryginalnej warstwy malarskiej jest trudny do określenia ze względu na wielość wtórnych ingerencji. Z pewnością warstwa malarska jest mocno przetarta i pociemniała uniemożliwiając pełne rozczytanie sceny. Uzupełnienia ubytków zaprawy pochodzące z wcześniejszych konserwacji są bardzo widoczne. Obmalowanie malowidła białą farbą i ekspozycja w otoczeniu białych ścian jest bardzo niekorzystna.

4.2. Kaplica

Na ścianach i sklepieniu kaplicy zachowały się jedynie fragmenty oryginalnego wymalowania. Najlepiej zachowane są dekoracje w partii pierwszego przęsła przedstawiające Anioły z symbolami ewangelistów oraz wieć roślinna w partii wejściowego łęku sklepiennego. Ich stan zachowania pozwolił na rozczytanie sceny i układu postaci oraz dekoracji. Pozostałe fragmenty wici roślinnej w kolejnych przęsłach sklepienia zachowane są w znacznie mniejszym stopniu. Zachowane fragmenty malowideł tylko miejscami pozwoliły na prawidłowe rozczytanie pierwotnego układu malarstwa i umożliwiły rekonstrukcję. Tylko fragmentarycznie zachowane jest przedstawienie drzewa potępionych. Widoczny jest częściowo układ drzewa i zarys postaci w różnych wymuszonych pozach. Oryginalna warstwa malarska w partii wszystkich scen jest mocno przetarta, osłabiona i ma skłonność do pudrowania się.

Miejsca, których nie pokrywają elementy dekoracyjne ściany kaplicy i sklepienie pokryte są szlichtą cementową. Można się spodziewać, że tynk pod nawarstwieniami jest zdeintegrowany i kruchy, miejscami odspojony od podłoża. Retusze warstwy malarskiej z poprzednich konserwacji zmieniły odcień. Wykonane zostały bardzo sztywno: kontury są mało plastyczne, a obwiedzione kształty płaskie i pozbawione finezji. Powierzchnia malowideł jest zabrudzona, występują na niej zabielenia w postaci plam.

Kształtki ceramiczne żeber i cegieł z wieloma ubytkami w postaci obtłużeń i zadrapań, mają nieregularną powierzchnię. Ponadto jest ona zabrudzona, miejscami pokryta zabieleniami i pochłapana zaprawą. Zaprawy łączące kształtki i cegły są zabrudzone miejscami straciły spistość i wykruszyły się.

Elementy dekoracyjne kamiennych zworników nie zachowały się. Widoczne są jedynie elementy do których były przymontowane. Kamienne wsporniki, na których spoczywają żebra są zabrudzone i obtłuczone. Ubytki materiału z nadmiarem uzupełniono szlichtą cementową.

Ogólny odbiór estetyczny kaplicy jest zły. Sprawia wrażenie nieestetycznego nieporządku. Obecne wnętrze kaplicy nie zapewnia dobrych warunków ekspozycji malowidłom.

fot.11. Malowidła gotyckie na zamku w Nidzicy. Scena z przedstawieniem św. Weroniki i Anioł z symbolem św. Marka. Stan po konserwacji z 1964 roku. Fotografia archiwalna ze zbiorów PPKZ w Gdańsku.

5.0. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Konserwacja i restauracja średniowiecznych malowideł ściennych.

Uwaga! Prace konserwatorskie przy zabytkowych malowidłach powinny być wykonywane przez zespół dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki o specjalności konserwacja malarstwa i drewna polichromowanego. Prace konserwatorsko - restauratorskie powinny być prowadzone z największą delikatnością i starannością. Ingerencje powinno się ograniczyć do koniecznego minimum, żeby zabezpieczyć materię zabytkową i poprawić odbiór estetyczny dekoracji malarskiej i całego wnętrza.

5.1. Sala rycerska przedstawienie św. Weroniki - Konserwacja i restauracja średniowiecznych malowideł zgodnie z technologią opisaną poniżej:

1. Pobranie próbek i wykonanie badań konserwatorskich.
2. Prewencyjna dezynfekcja powierzchni warstwy malarskiej i tynku z zastosowaniem środka grzybobójczego np. 10% roztworu Preventol RI80.
3. Oczyszczenie warstwy malarskiej z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy miękkich pędzli, gumek czy wilgotnej ściereczki. Zabieg należy wykonywać z dużą ostrożnością ze względu na pudrowanie się warstwy malarskiej. Najprawdopodobniej miejscami oczyszczenie powierzchni będzie niemożliwe do przeprowadzenia bez wykonania prekonsolidacji warstwy malarskiej. (W tym celu można np. spryskiwać miejscowo 1-2% roztworem wodnym polialkoholu winylu)
4. Usunięcie zabieleń, wysoleń i zintegrowanego brudu przy pomocy delikatnych środków chemicznych (wody destylowanej, kwasu octowego, detergentów, rozpuszczalników organicznych itp).
5. Usunięcie zmienionych kolorystycznie uzupełnień warstwy malarskiej (środkiem wybranym na podstawie przeprowadzonych prób) ale tylko w miejscach absolutnie koniecznych.
1. Wzmocnienie zdeintegrowanych tynków. Proponuje się przesączenie tynków preparatem KSE 300 (Remmers). Zabieg powinno się przeprowadzić zgodnie z zaleceniami podanymi przez producenta, przestrzegając warunków sezonowania w atmosferze podwyższonej wilgotności.
6. Podklejenie pęcherzy i odspojień tynków z zastosowaniem zastrzyków z PLM lub Acrysil AC 33.
7. Konsolidacja warstwy malarskiej 3% roztworem Paraloidu B-72 w toluenie.
8. Uzupełnienie ubytków zaprawy zaprawą wapienno - piaskową o zbliżonym składzie i proporcjach do zaprawy oryginalnej. Ponadto barwa i fakturalne opracowanie powierzchni powinno być również zbliżone do oryginału. Uzupełnienia nie mogą być zbyt gładkie.

9. Uzupelnienie ubytkow pobialki podbarwionej zgodnie z oryginalem.
10. Uzupelnienie ubytkow warstwy malarskiej z zastosowaniem suchych pigmentow i Polialkoholu winylu. Podczas wykonywania uzupelnien nalezy spróbować uplastycznic kontury. Miejscami nieco je pozacierać, nawet przerwać a w innych miejscach wzmoćnić. Nalezy unikać szczelnego obwodzenia kształtów i płaskiego wypełniania ich kolorem!
11. Utrwalenie malowideł roztworem Paraloidu B-72 w toluenie.
12. Konieczna jest zmiana charakteru ekspozycji malowidła - biała chłódna barwa ścian wpływa bardzo niekorzystnie na odbiór dzieła. Proponuje się zastosowanie kolorystyki zbliżonej do szaro-beżowej barwy tynku. Farba powinna być nałożona w sposób mżący, artystyczny (np. przy użyciu gąbek).
13. Wykonanie dokumentacji powykonawczej obejmującej opis przeprowadzonych prac wraz z opisem technologii, dokumentacją fotograficzną z przebiegu prac oraz wynikami badan konserwatorskich. Dokumentację nalezy przedlożyć do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.2. Sklepienia w Kaplicy - Konserwacja i restauracja średniowiecznych malowideł zgodnie z technologią opisaną poniżej:

2. Usunięcie szlicht, zapraw cementowych, wtórnych pobiał i warstw malarskich pochodzących z renowacji wykonanych po roku 1986. Nawarstwienia nalezy usunąć w sposób mechaniczny z zastosowaniem skalpeli, pędzli oraz miękkich szczotek oraz stosując środki chemiczne do usuwania powłok malarskich dobranych na podstawie wykonanych prób.
3. Pobranie próbek i wykonanie badan konserwatorskich.
4. Prewencyjna dezynfekcja powierzchni warstwy malarskiej i tynku z zastosowaniem środka grzybobójczego np. 10% roztworu Preventol RI80.
5. Oczyszczenie warstwy malarskiej z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy miękkich pędzli, gumek czy wilgotnej ściereczki. Zabieg nalezy wykonywać z dużą ostrożnością ze względu na pudrowanie się warstwy malarskiej. Najprawdopodobniej miejscami oczyszczenie powierzchni będzie niemożliwe do przeprowadzenia bez wykonania prekonsolidacji warstwy malarskiej. (W tym celu można np. spryskiwać miejscowo 1-2% roztworem wodnym polialkoholu winylu)
6. Usunięcie zabieleń, wysoleń i zintegrowanego brudu przy pomocy delikatnych środków chemicznych (wody destylowanej, kwasu octowego, detergentów, rozpuszczalników organicznych itp.).
Usunięcie zmienionych kolorystycznie uzupelnien warstwy malarskiej (środkiem wybranym na podstawie przeprowadzonych prób), jednak tylko w miejscach absolutnie koniecznych.
7. Wzmocnienie zdeintegrowanych tynków. Proponuje się przesączenie tynków preparatem KSE 300 (Remmers). Zabieg powinno się przeprowadzić zgodnie z

zaleceniami podanymi przez producenta, przestrzegając warunków sezonowania w atmosferze podwyższonej wilgotności.

8. Podklejenie pęcherzy i odspojen tynków z zastosowaniem zastrzyków z PLM lub/i Acrysil AC 33.
9. Konsolidacja warstwy malarskiej 3% roztworem Paraloidu B-72 w toluenie.
10. Uzupełnienie ubytków zaprawy zaprawą wapienno - piaskową o zbliżonym składzie i proporcjach do zaprawy oryginalnej. Ponadto barwa i fakturalne opracowanie powierzchni powinno być również zbliżone do oryginału. Uzupełnienia nie mogą być zbyt gładkie.
11. Uzupełnienie ubytków pobiątki podbarwionej zgodnie z oryginałem.
12. Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej z zastosowaniem suchych pigmentów i Polialkoholu winylu. Podczas wykonywania uzupełnień należy spróbować uplastyczyć kontury. Miejscami nieco je pozacierać, nawet przerwać a w innych miejscach wzmocnić. Należy unikać szczelnego obwodzenia kształtów i płaskiego wypełniania ich kolorem!
13. Ewentualna rekonstrukcja dekoracji malarskiej - zakres do uzgodnienia w drodze komisji konserwatorskiej w obecności przedstawicieli WUOZ w Olsztynie.
14. Utrwalenie malowideł roztworem Paraloidu B-72 2-3 % w toluenie.
15. Konieczna jest zmiana charakteru ekspozycji malowidła. Proponuje się pomalowanie ścian i sklepień w miejscu braku dekoracji malarskiej na kolor szaro beżowy, zbliżony do barwy zabytkowego tynku. Farba powinna być nałożona w sposób mżący, artystyczny (np. przy użyciu gąbek). Sposób wymalowania podlega zatwierdzeniu w drodze komisji konserwatorskiej w obecności przedstawicieli WUOZ w Olsztynie.
16. Konserwacja kształtek ceramicznych żeber sklepiennych i cegieł.
 - Oczyszczenie powierzchni elementów ceramicznych z zabrudzeń w sposób mechaniczny przy użyciu szczotek, skalpeli itp..
 - Ubytki w ceglach należy uzupełnić zaprawą barwioną w masie o cechach zbliżonych do uzupełnianej cegły. Doboru cech zaprawy należy dokonać na podstawie wyników badania cech fizykomechanicznych oryginalnej cegły (przygotowanie własnej mieszanki do uzupełniania, w oparciu o spoiwo trasowe, po zatwierdzeniu przez nadzór konserwatorski lub zastosowanie gotowych, dostępnych na rynku zapraw przeznaczonych do uzupełniania ubytków w ceglach, np. Restauro top firmy Keim – receptura dostosowana przez producenta). Do zbrojenia wypełnień ubytków należy stosować drut ze stali nierdzewnej.
 - Scalanie kolorystyczne opracowanych fragmentów cegieł. Farby do scalania kolorystycznego należy dopasować w zależności od zastosowanej zaprawy. Możliwe do zastosowania są gotowe farby laserunkowe albo pigmenty ze spoiwami tych farb .
17. Konserwacja spoin.
 - Oczyszczenie spoiny z zabrudzeń i z osypujących się fragmentów starych zapraw.

- Uzupelnienie spoiny zaprawa mineralna oparta o spoiwo wapienno-trasowe o kolorze i strukturze zblizonej do wystepujacej obecnie. Zaprawe do uzupelnien dobieramy na podstawie oczyszczonych fragmentow oryginalnej fugi. Proponuje sie zastosowanie zaprawy do spoinowania w oparciu o spoiwa wapienno-trasowe odpornej na siarczany np. Remmers Fugenmortel TK, lub w oparciu o spoiwa wapienne np. Remmers Fugenmortel ZF. Spoin nie malujemy.

18. Konserwacja wspornikow.

- Oczyszczenie powierzchni z zabrudzen.
- Ewentualne wzmocnienie struktury preparatem KSE 300.
- Uzupelnienie ubytkow kamienia zaprawa speoniajaca wymogi konserwatorskie (zblizona do uzupelnianego ziarnistosc, kolor, nasiakliwosc, wytrzymaosc mechaniczna poprzedzone wykonaniem odpowiednich badan konserwatorskich).
- Rekonstrukcja zwornikow do uzgodnienia na drodze komisji konserwatorskiej w obecnosci przedstawiciela WUOZ w Olsztynie.

19. Wykonanie dokumentacji powykonawczej obejmujacej opis przeprowadzonych prac wraz z opisem technologii, dokumentacja fotograficzna z przebiegu prac oraz wynikami badan konserwatorskich. Dokumentacje nalezy przedlozyc do Wojewodzkiego Konserwatora Zabytkow.

Bibliografia

Ewa Olkowska, *Dokumentacja z prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych na zamku w Nidzicy*, Olsztyn 1986.

PP Pracownie Konserwacji Zabytków oddz. Gdańsk, Dokumentacja opisowo-fotograficzna, zamek Nidzica Malowidło ścienne św. Weronika w sali rycerskiej ok. 1480r. Polichromie ścienne w Kaplicy ok. 1400r, Gdańsk 1964.